

ՀԸԳՅ-ով Հայաստանի Հանրապետության պարտավորությունների կատարումը Էներգետիկ անվտանգության ոլորտում

Հովսեփ Խուրշուդյան

2025թ. հունիս, Երեւան

ՀԸԳՅ-ի -ի անվտանգային բաղադրիչը վերաբերում է Էներգետիկ անվտանգությանը, տարածաշրջանային անվտանգությանը, խաղաղությանը եւ կայունությանը, սովորական սպառազինությունների տարածման վերահսկողությանը, թրաֆիքինգին, կիբեր-անվտանգությանը եւ սննդի անվտանգությանը: Այս զեկույցը ներկայացնում է Էներգետիկ անվտանգության մասով ՀՀ պարտավորությունները եւ դրանց կատարման ընթացքը:

ՀԸԳՅ համաձայնագրի նախաբանում կողմերը նշում են, որ նրանք.

ՀԱՆՁՆԱԴՌՈՒ ԵՆ Էներգամատակարարման անվտանգության և պաշտպանվածության բարձրացման հարցում, նպաստելով համապատասխան ենթակառուցվածքների զարգացմանը, շուկայի ինտեգրման ընդլայնմանը և այսուհետ հիշատակվող ԵՄ օրենսդրության առանցքային տարրերի հետ աստիճանական մոտարկմանը, ներառյալ, ի թիվս այլոց, Էներգաարդյունավետության և վերականգնվող Էներգիայի աղբյուրների օգտագործման խթանումը՝ հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետության պարտավորությունները Էներգամատակարար, տարանցիկ և սպառող երկրների հանդեպ հավասար վերաբերմունքի սկզբունքների նկատմամբ:

ՀԱՆՁՆԱԴՌՈՒ ԵՆ ապահովել ՄԻՋՈՒԿԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ և ՄԻՋՈՒԿԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅԱՆ բարձր մակարդակի ապահովումը:

ԱՐԺԵՎՈՐԵԼՈՎ ընդլայնված Էներգետիկ համագործակցության անհրաժեշտությունը և Էներգետիկ խարտիայի պայմանագրի դրույթներ լիակատար պահպանման վերաբերյալ Կողմերի հանձնառությունը: Համակարգի երկրորդ գլխի Հոդված 42-ում մասնավորապես նշվում է Էներգետիկ ռազմավարությունների և քաղաքականությունների զարգացման կարևորությունը՝ ներառյալ Էներգետիկ անվտանգության առաջնության և Էլեկտրաէներգիայի արտադրության եւ մատակարարման բազմազանության նպատակով.

Կարևորվում է նաև միջազգային ուղեցույցների և պրակտիկայի հիման վրա միջուկային անվտանգության բարձր մակարդակի ապահովումը:

Այս նպատակին հասնելու համար ՀԸԳՅ -ով նախատեսված են հետևյալ գործողությունները.

- **Էներգետիկ անվտանգության և Էներգիայի աղբյուրների դիֆերսիֆիկացում, ինչպես նաև Էներգախնայողություն.**
- **Մրցակցակցային Էներգետիկ շուկաների զարգացում.**
- **Վերականգնվող աղբյուրների, Էներգաարդյունավետության և Էներգախնայողության առաջխաղացում.**
- **Էներգետիկ անվտանգության և թափոնների կառավարման ոլորտում տեխնոլոգիաների փոխանակում .**
- **Մեծամորի ատոմակայանի անվտանգ ապասկտիվացում և նոր փոխարինող ենթակառուցվածքի ստեղծման նախատեսում:**

Վերը նշված գործողությունների շրջանակներում 2018թ.-ից ի վեր ՀՀ կառավարությունը իրականացրել է մի շարք բարեփոխումներ, որոնցից գլխավորը, թերեւս, մրցակցային էներգետիկ շուկաների զարգացումն է: Ըստ այդ դրույթի ապամենաշնորհայնացվել է եւ ազատականացվել էլեկտրաէներգիայի բաշխման շուկան: Դեռ 2018թ.-ից մեկնարկած այս բարեփոխման արդյունքում արդեն 2022-ի փետրվարի 1-ից ՀՀ-ում էլեկտրաէներգիայի շուկան ազատականացվել է, ինչը նշանակում է, որ ՀԵՑ-ից բացի այլ կազմակերպություններ, որոնք ունեն մատակարարի կամ մեծածախ առևտուր իրականացնողի լիցենզիա, կարող են շուկայում հանդես գալ որպես միջնորդ արտադրողի և սպառողի միջև, այսինքն՝ մատակարարը կարող է էլեկտրաէներգիա գնել արտադրող կայաններից և վաճառել սպառողներին, ինչի արդյունքում ՀԵՑ-ի՝ որպես մատակարարի մենաշնորհը վերանում է, և դաշտում գործում են շուկայական հարաբերություններով կարգավորվող հավասարակշռված գներ:

Մյուս կարևոր բարեփոխումը վերաբերում է արեւային էներգետիկայի զարգացմանը, հատկապես՝ պետական աջակցությամբ տնային տնտեսությունների կողմից արեւային վահանակների տեղադրելուն: Այսպես, կիրառվում է բաշխիչ ցանցերի կողմից տնային տնտեսությունների արտադրած արեւային էներգիայի տարեկան կտրվածքով գոյացած ավելցուկի գնում, բացի այդ կառավարությունը սուբսիդավորում է քաղաքացիների՝ արեւային վահանակներ տեղադրելու նպատակով բանկերից վերցված վարկերի մասով գանձվող 10-15% տոկոսադրույթներից 10%-ը: Այս ծրագրից օգտվել է շուրջ 30.000 տնային տնտեսություն: Սա բերել է Հայաստանի էներգաարտադրության մեջ արեւային էներգիայի մասնաբաժնի աճի, ինչն էլ, իր հերթին բերել է ոչ միայն երկրի էներգետիկ անկախության եւ անվտանգության մակարդակի բարձրացմանը, այլև բնակչության լայն շրջանակներում սոցիալական խնդիրների լուծմանը: Սակայն 2025թ. հուլիսի 1-ից այս սուբսիդավորումը դադարելու է, ինչը հարվածելու է ոլորտի աճին: Կարծում ենք, որ նպատակահարմար է, որ Կառավարությունը շարունակի այս ծրագրի գործողությունը:

Ընդհանրապես, արեւային էներգետիկայի զարգացման հիմնական խոչընդոտ է դիտվում արեւային էներգիայի գեներացման անկայունությունը օրվա ընթացքում: Արեւային էներգիայի արտադրությունն աճել է այնքան, որ ցերեկային ժամերին առաջանում է լուրջ ավելցուկ, ինչը գոյություն ունեցող ենթակառուցվածքներն ի վիճակի չեն ո՛չ կուտակել, ո՛չ էլ արտահանել, իսկ այդ ժամերին խթանման գործիքակազմ չի կիրառվում: Սրա պատճառով անհրաժեշտություն է առաջացել հավասարակշռել տատանումները ցանցից անջատելով այլ էներգազերներացնող էլեկտրակայաններ, այդ թվում՝ ատոմային էլեկտրակայանը, ինչը էապես ավելացնում է մեկ կիլովատի ինքնարժեքը: Հարկ է նշել, որ վերոնշյալ խնդիրները բնորոշ են ոչ միայն Հայաստանին, այլև վերականգնվող էներգետիկայի զարգացմամբ աչքի ընկնող գործնականում բոլոր երկրներին և ունեն շատ կոնկրետ լուծումներ: Մասնավորապես՝

- ներդրվում է, այսպես կոչված, «պահանջարկի կառավարման» գործիքակազմ, որը գնային և այլ լծակների միջոցով խթանում է սպառումը ավելցուկային ժամերին և հակառակը: Ընդ որում, սա արվում է առանց սակագների միջին մակարդակի աճի՝ պահպանելով խոցելի և այլ խմբերի նկատմամբ հոգածությունը:
- խթանվում է կուտակային համակարգերի ներդրումը բնակչության և բիզնեսի կիրառումներում:
- խթանվում են էներգետիկ նոր տեխնոլոգիաները, ինչպես, օրինակ, ջերմային պոմպ, էլեկտրական տրանսպորտ և այլն:

Այսպես, միայն կուտակային կայանների տեղակայումը նաեւ հնարավորություն կտա ամբողջապես ավտոնոմ էներգասնուցման անցնել ամբողջական բնակավայրերի համար, որը հատկապես սահմանամերձ բնակավայրերի համար անվտանգային նշանակություն ունի:

Հայաստանում էներգետիկ խնդիրների լուծման քաղաքականությունների ձեւավորման ընթացքում արեւային էներգետիկայով զբաղվող ընկերությունների առաջարկները հաճախ իշխանությունները անտեսում են, անգամ չեն ցանկանում լսել: Ինչ արժի այն փաստը, որ ՀԵՑ-ի հետ առնչվող խնդիրների

լուծումներին նվիրված ԱԺ լուծումների ժամանակ այդ ընկերությունների ներկայացուցիչները չէին հրավիրվել:

Մյուս կարեւոր խնդիրներից է ՀԵՏ-երում կոռուպցիայի եւ հովանավորչության առկայությունը, որի մասին ներքին խոսակցություններում ահագանգում են Էներգաարտադրողները: Այսպես, ՀԵՏ-ի ղեկավարությունը չի ապահովում արդար մրցակցությունը եւ լիցենզիաներ է տրամադրում իր (իր ղեկավար կազմի) հետ աֆիլացված ընկերություններին: Բացի այդ, ժամանակին ՀՀ կառավարության հետ իր բանակցությունների ընթացքում ՀԵՏ-ը հասել է նրան, որ իր Էլեկտրաէներգիայի արտադրության մեջ պետք է 8% մաքուր շահութաբերություն ապահովի: Միաժամանակ ուռճացված ծախսերի պայմաններում այդ շահութաբերության երաշխավորումը պետության կողմից ծանր բեռով ընկնում է սպառողների ուսերին:

Ըստ պաշտոնական տվյալների՝ Հայաստանում Էներգաարդյունավետությունը զիջում է ԵՄ-ին շուրջ 2.7 անգամ և Արևելյան Եվրոպայի երկրների միջին ցուցանիշին՝ 1.7 անգամ: Հայաստանը զգալի կախվածության մեջ է ներկրվող հանածո վառելիքից և վերջին տասնամյակում այդ կախվածությունն ավելացել է: 2009-2019թթ. առաջնային Էներգիայի մատակարարման կառուցվածքում հանածո վառելիքի (նավթամթերք և բնական գազ) մասնաբաժինը ավելացել է 1.6 տոկոսով՝ 2019 թ. կազմելով 70.6 տոկոս: Դիտարկվող ժամանակահատվածում, առաջնային Էներգիայի մատակարարման կառուցվածքային փոփոխությունների և ներմուծվող հանածո վառելիքի առումով առանձնանում են երկու հիմնական միտում՝ բնական գազի մասնաբաժնի ավելացում և նավթամթերքի մասնաբաժնի նվազում: Բնական գազը դիտարկվող ժամանակահատվածում 60 և ավելի տոկոս մասնաբաժնով պահպանել և ամրապնդել է իր գերակա դիրքը: Փաստացի, դիտարկվող ժամանակահատվածում, առաջնային Էներգիայի մատակարարման աճի 95 տոկոսից ավելին բաժին է ընկել բնական գազին՝ հիմնականում թեթև մարդատար տրանսպորտի և տնային տնտեսությունների աճող պահանջարկի հետևանքով:

Ներմուծվող հանածո վառելիքից կախվածության նվազեցումը գերակա խնդիր է Հայաստանի համար, որին հասնելու հիմնական ճանապարհը վերականգնվող Էներգետիկայի առաջընթաց զարգացումն է: Վերջին տասնամյակում առաջնային Էներգիայի մատակարարման կառուցվածքում վերականգնվող Էներգետիկայի մասնաբաժինը տատանվել է 11-ից 12 տոկոսի շրջանակներում: 2019 թ. վերականգնվող Էներգետիկայի մասնաբաժինը կազմել է 11.7 տոկոս (առանց կենսավառելիքի՝ 5.7 տոկոս):

Ներքին պահանջարկի բավարարման նպատակով բնական գազի ամբողջական փոխարինումը արևային Էներգիայով՝ ներքին պահանջարկի անփոփոխ պայմաններում, կպահանջի վերականգնվող (բացի հիդրոէներգետիկայից) Էներգիայով աշխատող 700 ՄՎտ հզորության կայանների կառուցում, հաշվի առնելով, որ 2021 թ. առաջին կիսամյակում արդեն իսկ շահագործվում էին շուրջ 150 ՄՎտ հզորությամբ կայաններ¹:

Այդ ուղղությամբ կատարված կարեւոր քայլ կարող էր դիտարկվել ՀՀ կառավարության 2019թ-ի դեկտեմբերի 26-ի 1922-Լ որոշմամբ «ՄԱՍԴԱՐԱՐՄԵՆԻԱ ԾՐԱԳԻՐ» ներդրումային ծրագրին հավանություն տալը², որով նախատեսվում էր Արագածոտնի մարզի Թալինի ենթաշրջանում կառուցել 200 ՄգՎտ հզորությամբ երկու՝ «Այգ-1» եւ «Այգ-2» ֆոտովոլտային կայան³: Դրա ֆինանսավորմամբ հետաքրքրված ֆինանսական կառույցները, այդ թվում՝ Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկը (ՎԶԵԲ), գերմանական DEG, ֆրանսիական PROPARGO զարգացման գործակալությունները, ինչպես նաև ԱՄԷ Մասդար ընկերությունը պատրաստ էին ներդնել 200 մլն ԱՄՆ դոլար իսկ արտադրվող Էլեներգիայի սակագինը մեկ կիլովատ/ժամի (կՎտժ) համար կկազմեր 0,0290 ԱՄՆ դոլար կամ 11,23 ՀՀ դրամ⁴: Կայանների սեփականատերն էին լինելու

¹ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=161408>

² <https://web.archive.org/web/20220804083631/https://www.e-gov.am/gov-decrees/item/33223/>

³ <https://web.archive.org/web/20220331121300/https://www.ecolur.org/hy/news/officials/13267/>

⁴ <https://www.hetq.am/hy/article/157962>

Masdar Clean Energy ընկերությունը [75%] եւ ՀՀ պետական հետաքրքրությունների ֆոնդ ՓԲԸ-ն /Armenian National Interests Fund (ANIF)/ [15%]: Եւս 10% մասնաբաժնի սեփականատերը անհայտ է⁵:

«Այգ-1»-ի կառուցման ՇՄԱԳ հաշվետվության վերաբերյալ ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարությունը դեռ 2023թ.-ին տվել է դրական եզրակացություն: Նախատեսվում էր, որ կայանը կկառուցվի երկու տարում եւ արդեն 2025թ.-ին շահագործման կհանձնվի: Սակայն անհայտ պատճառներով կայանի անգամ չի նախարարությունը մինչ այժմ չի սկսվել:

Ինչ վերաբերում է վերականգնվող էներգետիկայի մեկ այլ ճյուղի՝ հողմաէներգետիկային, ապա 2003 թ. մշակվել են Հայաստանի հողմաէներգետիկ պաշարների քարտեզները, ըստ որոնց տնտեսապես շահավետ հողմաէլեկտրակայանների ընդհանուր հզորությունը գնահատվում է մոտ 450 ՄՎտ՝ 1.26 մլրդ. կվտժ էլ. էներգիայի տարեկան արտադրանքով: Առանձնացվել են հիմնական հեռանկարային տեղանքները՝ Չոզի լեռնանցք, Բազումի լեռներ՝ Քարախաչի և Պուշկինի լեռնանցքներ, Ջաջուռի լեռնանցք, Գեղամա լեռների շրջանը, Սևանի լեռնանցքը, Ապարանի շրջանը, Սիսիանի և Գորիսի միջև գտնվող բարձունքային գոտին և Մեղրիի շրջանը: Սակայն 2019թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ էլ.էներգիա է արտադրել միայն 2 հողմաէլեկտրակայան, որոնց գումարային դրվածքային հզորությունը կազմել է 2,9 ՄՎտ, 2 հողմակայան 5,3 ՄՎտ հզորությամբ գտնվում է կառուցման փուլում: Համաձայն Հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի 2019 թվականի մայիսի 29-ի թիվ 159-Ն որոշման 2019 թվականի հուլիսի 1-ից մինչև 2020 թվականի հուլիսի 1-ը հողմային էլեկտրակայաններից առաջվող էլեկտրական էներգիայի սակագինը կազմում է՝ 43,585 դրամ/կՎտժ առանց ԱԱՀ (մինչև 01.11.2018 լիցենզավորված), իսկ մինչև 30 ՄՎտ (ներառյալ) տեղակայվող հզորություն հողմակայանների համար սահմանվել է 24,233 դրամ/կՎտժ սակագին (01.11.2018թ-ից հետո լիցենզավորված): Այդ սակագինը սահմանվում և վերանայվում է ըստ հանձնաժողովի կողմից 2015 թվականի ապրիլի 22-ի թիվ 88-Ն որոշմամբ ընդունված հստակ մեթոդիկայի: Վերոնշյալ մեթոդիկայի համաձայն՝ ամեն տարվա վերջում ինդեքսավորվում է հողմային էլեկտրակայանների համար սահմանված սակագինը՝ կախված դոլարի համեմատ ՀՀ դրամի տատանումներից, որոշակի ժամանակահատվածի համար և կախված Հայաստանում սպառողական գների փոփոխությունից: 30 ՄՎտ տեղակայվող հզորություններից ավելի հզորությամբ հողմային էլեկտրակայանների սակագինը սահմանվում է առանձին ներդրումային ծրագրերի շրջանակներում⁶:

Այստեղ անհրաժեշտ է նշել, որ վերականգնվող էներգետիկայի զարգացումը բացի մակրոտնտեսական աջակցությանը եւ խթանմանը վերաբերող քայլերից հաճախ կարիք է ունենում նաեւ անվիջական՝ միկրոտնտեսական միջամտության եւ աջակցության: Այդպես, օրինակ, մինչեւ օրս չի օգտագործվում աղբավայրերի էներգետիկ ներուժը:

Այս իմաստով ուշագրավ է Լուսակերտի թռչնաֆաբրիկայի թռչնաղբից ստացվող կենսազազի հենքով կառուցված կենսազազի կայանի փակման պատմությունը: Դրանում օրական մոտ 250 տ հեղուկ թռչնաղբ էր մշակվում, ինչի արդյունքում 60-70 % մեթանի պարունակությամբ կենսազազ էր ստացվում: Կենսազազով գործարկվում էր գազի շարժիչը և գեներատորը: Կիտոռոյի արձանագրության եվրոպական փորձագետների տվյալներով Լուսակերտի կենսազազի գործարանը կամ «Լուսակերտ Բիոգազ Փլանթ» ՓԲԸ կենսազազի գործարանը բացվել է 2008թ.-ին, դրա բաժնետերերից էր նորվեգական «Վեբստ» հիմնադրամը: Կատարվել էր 5,2 մլն եվրոի ներդրում (նախատեսվում էր ժամանակի ընթացքում ներդրումների ծավալը հասցնել 10 մլն եվրոյի) եւ արտադրում էր տարեկան 7 մլն կվտ ժամ էլեկտրաէներգիա, ընդ որում՝ ստացված էլեկտրաէներգիան վաճառվում էր հայկական էլեկտրոցանցերին՝ մեկ կվտ-ը 35 դրամով⁷: Միաժամանակ այն կրճատում էր 27 հազար տոննա ջերմոցային գազ՝ CO2: 2013թ.-ից այն դադարեցրել է աշխատանքը ֆինանսական դժվարությունների պատճառով: Այդ ֆինանսական խնդիրները սկսվել են այն ժամանակ, երբ կառավարությունը գործարանին չտրամադրեց ԱԱՀ-ի մասով խոստացած արտոնությունները

⁵ https://www.gem.wiki/Ayg-1_solar_farm
⁶ <http://www.minenergy.am/page/verakang>
⁷ <https://armenpress.am/hy/article/448595>

(սարքավորումների ներկրումից): Բացի այդ կառավարության հետ քննարկումների ժամանակ, որոնք եղել էին նախագծման փուլում, քննարկվում էր անասնաբուժական թափոնների (խոշոր անասնապահական ֆերմաների, թռչնաֆաբրիկաների) անվերահսկելի թափելու համար տուգանքներ սահմանելու հնարավորությունը: Եթե նրանց բնապահպանական տուգանքների սպառնալիքով պարտավորեցնեին վճարել վերամշակման համար, ապա հանրապետությունում այլընտրանքային էներգետիկա կգարգանար: Սակայն նման պահանջներ այն ժամանակ այդպես էլ չընդունվեցին: Եվ այս հարցում իրավիճակը մնում է անփոփոխ:

Դրանից հետո գործարանը լքեցին Նորվեգացի և դանիացի գործընկերները՝ Նորվեգական «Vekst Foundation»-ը և դանիական զարգացման հիմնադրամը (գործարանի համաներդրողները), ինչպես նաև տեխնոլոգիան կարգավորող դանիական ինժեներական «Bigadan» ընկերությունը: Նորվեգացիներին պատկանում էր գործարանի բաժնետոմսերի 16%-ը, դանիացիներին՝ 13-ական տոկոսներ: 2019 թվականին Մանուկյանների ընտանիքը փորձեց վերականգնել գործարանը, մաքրեց տանկերները և փորձեց կրկին լուծել ներմուծվող սարքավորումների հետ կապված հարկային հարցերը, սակայն կառավարության հետ բանակցությունները նորից արդյունք չտվեցին⁸:

Իսկ 2023թ. հոկտեմբերին ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովը Լիցենզիայի դադարեցման մասին որոշում կայացրեց: Կենսազագի գործարանում օգտագործված կենսազանգվածը վեր էր ածվում բնական պարարտանյութի, ինչը շատ պիտանի է գյուղացու տնտեսության համար: «Կենսազանգված-կենսազագ-օրգանական պարարտանյութ» կամ «կենսազանգված-կենսազագ-էլեկտրական և ջերմային էներգիա-պարարտանյութ» տեխնոլոգիաներով կենսազանգվածի վերամշակումը՝ որպես եկամտաբեր բիզնես խթանելու համար անհրաժեշտ է օրենսդրական կարգավորում: Այդ կարգավորումը հանգում է հետևյալին՝ արտադրական կազմակերպությունն իր թափոնները տեղափոխող ու վերամշակող կազմակերպությանը պետք է վճարի ըստ թափոնի զանգվածի՝ ինչպես եվրոպական երկրներում⁹:

Կենսազագի հենքով էներգակայանների շուկայի զարգացման արգելակող գործոններից է նաեւ այն, որ Հայաստանում չի ձեւավորվել carbon credits անվանումով հայտնի համակարգը, որի դեպքում ջերմոցային գազերի արտանետումները կրճատող ձեռնարկությունները բալեր են ստանում յուրաքանչյուր տնտեսած արտանետման տոննայի համար, այնուհետև այդ բալերը կարող են վաճառել այն ընկերություններին, որոնք գերազանցում են թույլատրելի արտանետումները:

Բացի էներգասպառման կառուցվածքի փոփոխությունից ՀՀ կառավարությունը որոշ քայլեր է ձեռնարկում նաեւ առկա կառուցվածքի պայմաններում էներգիայի աղբյուրների դիվերսիֆիկացման ուղղությամբ: Այսպես, ԱՄՆ-ի հետ 2022թ.-ին ստորագրվել է միջուկային ոլորտում ռազմավարական համագործակցության խարտիա, որից հետո սկսվել են բանակցություններ Հայաստանում ամերիկյան տիպի 300 կամ 600 ՄՎտ հզորությամբ մոդուլային ատոմային էլեկտրակայան կառուցելու համար: Այն նախատեսվում է կառուցել մինչև 2035թ.-ը, երբ կավարտվի գործող՝ Մեծամորի ատոմակայանի շահագործման վերջնաժամկետը:

Չուգահեռաբար բանակցություններ են ընթանում Թուրքմենիայից Հայաստան Իրանի գազային ցանցի միջոցով գազի սվտային մատակարարումներ իրականացնելու շուրջ, ինչը կարող է էապես նվազեցնել այս հարցում Հայաստանի կախվածությունը Ռուսաստանից իրականացվող մատակարարումներից:

Էներգետիկ անվտանգության մակարդակի բարձրացման եւ արտաքին գործոններից էներգետիկ կախվածության նվազեցման եւս մեկ կարեւոր ուղղություն է էներգախնայողության մակարդակի ավելացումը: Ըստ փորձագիտական գնահատականների՝ էներգախնայողության շնորհիվ հնարավոր է

⁸ <https://arm.sputniknews.ru/20231008/hhum-kasecvel-e-kensagazi-artadrutjan-miak-licenzian-gvortsarani-hamar-gnvord-en-pntrum-66954209.html>

⁹ www.mathnet.ru/links/434d0b29615e0924254275313da59a7a/nuaca271.pdf

Հայաստանի տնային տնտեսությունների, պետական/համայնքային հիմնարկությունների եւ արտադրական ձեռնարկությունների սպառած էներգիան կրճատել շուրջ 30 տոկոսով:

Այս նպատակով Կառավարությունը 2018 ապրիլի 12-ին ընդունել է N 426-Ն որոշումը, որով սահմանվում է նոր կառուցվող բնակելի բազմաբնակարան շենքերում և պետական միջոցների կառուցվող օբյեկտներում էներգախնայողության տեխնիկական կանոնակարգը. Կառուցապատման նորմերն ու էներգետիկ սերտիֆիկատներն էլ սահմանվել են առանձին հրամանագրով: Բացի այդ Կառավարությունը 2023 հունիսի 8-ին ընդունել է 916-Ն որոշումը, որով կանոնակարգվում են սինթետիկ հիմքով ներկերն ու լաքերը, ինչը կնպաստի շենք-շինությունների ջերմամեկուսիչ/էներգախնայող ծածկույթների կիրառման կանոնակարգմանը: Այստեղ հարկ է նշել նաեւ բազմաբնակարան շենքերի ջեռուցման կենտրոնացման ուղղությամբ քայլերի ձեռնարկման անհրաժեշտությունը, ինչը կարող է 35-40 տոկոսով նվազեցնել բնակարանների ջեռուցման համար գազի ծախսը:

Վերջապես, բայց ոչ վերջին հերթին, իշխանությունները անհրաժեշտ ուշադրությունը չեն հատկացնում ոլորտի կառավարմանը: Այսպես, նախ հեղափոխությունից անմիջապես հետո վերացվեց էներգետիկայի նախարարությունը՝ միացնելով այն Տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարությանը, իսկ այս պահի դրությամբ արդեն երկար ժամանակ է նշանակված չէ ՏԿԵՆ-ի՝ էներգետիկայի գծով փոխնախարարը: Նման մոտեցումը կառավարությունը պատճառաբանում է համապատասխան կադր չունենալով, ինչը չի կարող հիմնավոր պատճառ համարվել:

Ամփոփելով զեկույցը ներկայացնում ենք ԵՄ-Հայաստան պլատֆորմի փորձագետների դիտարկմամբ ՀԸԳՀ-ով ՀՀ ստանձնած պարտավորությունների շրջանակներում գործողությունների կատարման ծավալները, համաձայն որի դրանց զգալի մասը դեռ չի կատարվել¹⁰: Այսպես.

Նախատեսված էր կատարել մինչև 2024 թվականը, սակայն չեն կատարվել հետևյալ գործողությունները.

✗ Էներգետիկ ոլորտում ներդրումներ հաշվետվողականություն.

Մշակել կարգ էներգետիկ ոլորտում ներդրումների մասին պետությանը հաշվետվություններ ներկայացնելու կարգը և դրա վերաբերյալ ստանդարտները, համաձայն ԵՄ 1113/2014 կարգավորման.

✗ Ածխաջրային հանքարդյունաբերողների վերաբերյալ նորմերի սահմանում.

Ածխածնային հանքարդյունաբերության հայտ ներկայացնողների համար սահմանել ստանդարտներ և կարգավորումներ ըստ 94/22/EC հրահանգի:

Նախատեսված էր կատարել մինչև 2025 թվականի ավարտ եւ դեռ չեն կատարվել հետևյալ գործողությունները.

✗ Մշակել և ներդնել էներգախնայողության և էներգաարդյունավետության համապարփակ քաղաքականություն.

Այդ թվում՝ սահմանել էներգիայի սպառման կրճատման ամենամյա նպատակակետ՝ ընդհանուր էներգիայի սպառման տարեկան 0.24-0.28% նվազեցում, ինչպես սահմանված է 2012/27/EC հրահանգում.

✗ Պետական հիմնարկների շենքերի տարածքի տարեկան 3% վերակառուցում՝ էներգախնայող ստանդարտներով.

¹⁰ <https://eu-armenia.am/energy>

Սահմանվում է նույն 2012/27/EC հրահանգով.

✘ Պետական և ՏԻՄ մարմիններում աշխատանքի ու գնումների համար մշակել էներգախնայողական քաղաքականություն.

Ինչպես նաև գործողությունների պլան, ինչպես սահմանված է նույն 2012/27/EC հրահանգով.

✘ Ջեռուցման համակարգերի կարգավորում.

Մասնավորապես ներդնել ջեռուցման օգտագործման վերաբերյալ կարգավորումներ, օգտագործված ջեռուցման քանակը չափելու և դրա սահմանափակմանն ուղղված կարգավորումներ, ինչպես սահմանվում է նույն 2012/27/EC հրահանգով.

✘ Գազի հաշվիչների արդիականացում և հեռավար ընթերցում.

Ներդնել բնական գազի հաշվիչների ցուցմունքերի հեռավար ընթերցման հնարավորություն, ապահովելով գազի սպառման մասին տեղեկության չափելիություն. Սահմանվում է նույն 2012/27/EC հրահանգով.

✘ Ապրանքների էներգետիկ մակնանշման ներդրում.

Արտադրողների, ներկրողների, վաճառողների և մատակարարողների համար սահմանել էլեկտրական սարքերի վրա էներգախնայողության դասերի վերաբերյալ պարտադիր պիտակների փակցման մասին պարտավորություն, ըստ 2010/30/EC հրահանգի ստանդարտների.

✘ Ատոմային էներգետիկայի քաղաքականության ներդրում.

Մշակել և ներդնել ատոմային էներգետիկայի վերաբերյալ օրենսդրական և ինստիտուցիոնալ շրջանակ, ինչպես նաև ստեղծել լիազոր մարմին որը կսահմանի, կմշակի և կվերահսկի ատոմային անվտանգության ստանդարտները (2009/71/Euroatom հրահանգ).

✘ Ներդնել վառելիքային թափոնների կառավարման համակարգ.

Ընդունել և ներդնել օրենսդրական ակտեր՝ կապված վառելիքային և ռադիոակտիվ թափոնների առաջացման, պահմանման և կառավարման հետ (2011/70/Euroatom հրահանգ).

Նախատեսված է կատարել մինչև 2026 թվականը.

✘ Ներդնել վառելիքի միևնույն ազգային պահուստի պահանջ.

Պետությունը պարտավորվում է սահմանել առնվազն 61 օրվա սպառման քանակով գազի և այլ վառելիքների պահուստ ունենալու կարգավորում, ինչպես պահանջում է 2009/119/EC հրահանգը.

✘ Կո-գեներացիայում էներգակիրների շեմը համապատասխանեցնել.

Էներգիայի խառը արտադրման արտադրման համար նախատեսել էներգակիրների չափաժիններ, ինչպես սահմանված է 2015/2402/EC հրահանգի հավելվածում.

✘ Շինությունների էներգետիկ պրոֆիլավորման քաղաքականության ներդրում.

Շենքերի ու շինությունների, տարածքների էներգետիկ սերտիֆիկացման, ինստիտուցիոնալ համապատասխանեցման, կլիմայի համակարգերի վերահսկողության համակարգերի ներդրում, ինչպես սահմանում է 2010/31/EU հրահանգը:

Նախատեսված է կատարել մինչև 2027 թվականը.

X Ներդնել էլեկտրականության շուկայի անվտանգության ու կայունության համակարգ.

Ներդնել էլեկտրականության ներքին շուկայի պահանջարկի և առաջարկի միջև բալանսի, համակարգի կայունության երաշխիքներ, այդ թվում բավարար ներդրումների միջոցով, ինչպես սահմանում է 2005/89/EC հրահանգը.

X Նախապատրաստական աշխատանքներ են տարվում ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման հետ կապված օրենսդրությունը նախագծելու համար: Ընդունված է ռազմավարություն:

Մեր գնահատմամբ ՀԸԳՀ-ի կատարողականի հարցում նման ոչ-բարվոք վիճակը կապված է հետևյալ գործոնների հետ.

1. ՀԸԳՀ-ի շրջանակներում ստանձնած պարտավորությունների (այսուհետ՝ Պարտավորություններ) կատարող համապատասխան պետական մարմինների աշխատակիցների կարողությունների խիստ անբավարար մակարդակ.
2. Պարտավորությունները կատարող համապատասխան պետական մարմինների որոշ աշխատակիցների ցածր մոտիվացիա.
3. Պարտավորությունները իրականացնող համապատասխան պետական մարմինների որոշ աշխատակիցների կողմից միտումնավոր սաբոտաժ՝ ներքաղաքական եւ արտաքին քաղաքական նկատառումներով.
4. Ինստիտուցիոնալ/կառուցվածքային խնդիրներ /օրինակ, Էներգետիկայի նախարարության լուծարում և ՏԿԵՆ կազմում երկար ժամանակ փոխնախարարի բացակայություն, Եվրոպական ինտեգրման եւ մոտարկման հարցերով մարմնի՝ նախարարության կամ փոխվարչապետի ինստիտուտի բացակայություն/.
6. Էներգետիկայի եւ բնապահպանության ոլորտում օրենսդրական դաշտի անբավարար տեմպերով զարգացում եւ համապատասխանեցում ԵՄ չափորոշիչներին.
7. Պարտավորությունների կատարման ուղղությամբ կատարվող աշխատանքների մոնիտորինգի եւ վերահսկողության անբավարար մակարդակ հանրության/քաղիասարակության կողմից՝ համապատասխան ֆինանսական ռեսուրսների սակավության պատճառով: